

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NDE GÜÇLÜ BİR KADIN: GÜRCÜ HATUN TAMARA

Ömer SUBAŞI

Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
subasi.omer25@gmail.com

Özet

Türkiye Selçuklu Devleti tarihinde önemli bir yer tutan Sultan II. Gıyâseddin Keyhusrev'in eşi Gürcü Hatun Tamara, Gürcistan Kraliçesi Rusudan'ın kızıdır. Kraliçe Rusudan, 1223 yılında tahta çıkmış, aynı yıl Gürcistan dışından bir evlilik yapmak isteyip Selçuklu hanedanlığına mensup Erzurum Hâkimi Mugîsüddin Tuğrulşâh'ın oğlu ile nikâh kıymıştır. Kraliçe Rusudan'ın Selçuklu şehzadesi ile yaptığı bu evlilikten David isimli bir oğlu ile Tamara isimli bir kızı dünyaya gelmiştir. Sultan Alâeddin Keykubat döneminde Gürcüler üzerine gönderilen Kemâleddin Kâmyar'ın karşısında tutunamayacağını anlayan Kraliçe Rusudan, sulh teklif ederek Türk bir babadan olan kızı Tamara'nın Sultan Alâeddin'in oğlu Gıyâseddin ile evlenmesini kabul etmiş ve bu sefer sonrası Gıyâseddin ile Tamara nişanlanmıştır. Sultan II. Gıyâseddin, Selçuklu tahtına oturduktan sonra Şehâbeddin Kirmânî'yi büyük bir düğün alayı ile Gürcistan'a göndererek nişanlısını Konya'ya getirtip evlenmiştir. Türkiye Selçuklu merkezine gelirken Hristiyan inancına haiz kutsal gördüğü bütün mukaddes eşyalarını yanında getiren Gürcü Hatun, kısa zaman sonra Konya'nın mistik havasından etkilenerek Müslümanlığı kabul edip Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin müridesi olmuştur. Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğolların tahakküme girdiği bu dönemde devlet merkezinde Sultan'a ziyadesiyle tesir ederek siyasi hayatta gücünü ve nüfuzu her daim kullanmış olan Gürcü Hatun Tamara'nın evliliği, hayatı ve Sultan üzerindeki etkisi, Selçuklu, Gürcü ve Ermeni kaynakları kullanılarak bu çalışmada ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Selçuklu Devleti, Gürcü Hatun Tamara, Gıyâseddin Keyhusrev

IN TURKEY SELJUK STATE A STRONG WOMAN: GEORGIAN LADY TAMARA

Abstract

The wife of Sultan II. Gıyâseddin Keyhusrev's, who is called Georgian Khatun Tamara had been played very important roles in Turkey Seljuks Government, Tamara is also girls of the Georgian Queen Rusudan. Queen Rusudan had got the throne in 1223, at the same year she got married with Erzurum judge Mugîsüddin Tuğrulşâh's son. Queen Rusudan had two children one of them boy and another was girl, these children are called David and Tamara from this marriage with his Seljuk prince. Kemâleddin Kâmyar was sent on Georgians the period of Sultan Keykubat. Queen Rusudan realized that cannot be held against him and offered peace. Upon this He accepted engagement of the her daughter who her father is Turkish with Alâeddin's son Gıyâseddin. When Sultan II. Gıyâseddin ascend the throne he sent to Şehâbeddin Kirmânî's to Georgian with wedding procession and his fiancée had been brought to Konya and then they were got married. Georgian Hatun had brought all of the holy stuffs to Konya, which was important for Christian, but then as a result of mystic atmosphere of Konya she got being a Muslim. Georgian Khatun Tamara had been effects to Sultan's directly, and she had been used all of his possibility such as personal power and political power definitely. This study gives brief information about that relation with benefit from Armenian, Georgian and Seljuk.

Keywords: Turkey Seljuk State, Georgian Lady Tamara, Gıyâseddin Keyhusrev

Giriş

XIII. yüzyılın başlarında Gürcistan'da yönetimde bulunan Kraliçe Tamara'nın ölümünün ardından yerine geçen oğlu IV. Giorgi Laşa (1213-1223), bölge tarihi açısından önemli olayların yaşandığı bir dönemde ülkesini idare etmiştir. 1220 yılının sonlarına doğru doğudan Muhammed Harezşâh'ı takip amacıyla yola çıkan Cebe ve Subutay isimli iki Moğol komutanının yaklaşık yirmi bin kişilik bir ordu ile batıya gelişi, İran ve Azerbaycan bölgesini harap ettikten sonra Gürcistan'a girişleri ile ilk Gürcü-Moğol karşılaşması gerçekleşmiştir. Ancak takip, yağma ve keşif amacı güden bu akından sonra İldeniz Atabeyliği ve Gürcü krallığı ağır bir tahribat yaşamıştır. Batıya yapılan ilk Moğol akınının hemen ardından kuzeyden Derbend geçidini aşarak Güney Kafkasya'ya gelen büyük bir Kıpçak grubu da Kral Giorgi yönetimini zora sokmuştu. Kıpçakların Gence taraflarına yerleşmesi ile bu sorun aşıldıktan kısa süre sonra Giorgi ağır bir hastalığa yakalanmıştı. Kral, sonunun yaklaştığını hissettiğinde krallığın ayrı düşmüş bütün soylularını bir araya toplayıp kız kardeşi Rusudan'ı kraliçe yapmalarını istedi. Ardından küçük oğlu David'i büyüüp yönetim kabiliyetine ulaştığında kral yapması için onu kız kardeşi Rusudan'a emanet etti (Kartlis Tskhovreba, 2014: 322).

Moğolların Azerbaycan ve Arran coğrafyasını tehdit ettiği bu süreçte Kral Giorgi, Ocak 1223'te ölünce Gürcü tahtında varis sorunu gündeme geldi. Onun yukarıda bahsedilen oğlunun hem yaşı küçüktü hem de Kral'ın kilise nikâhı olmadan evlendiği bir kadından dünyaya gelmişti. Bu sebeple onu başa geçirmek için girişimde bulunuldu ise de yasalara göre gayri meşru kabul edildiğinden dolayı kanunsuz varis olarak görülüyordu.¹ Bunun için de taht üzerinde hak iddia etmesi işe yaramadı. Fırsatı değerlendiren Kral'ın kız kardeşi Rusudan (1223-1245-7) tahtı ele geçirdi (Kartlis Tskhovreba, 2014: 322). Aslında bu dönemde Gürcü hanedanlığında Rusudan dışında tahta geçme yaşında hiç kimse hayatta değildi. Rusudan tahta oturmakla birlikte devletin ileri gelenleri ona niyâbeten işleri yürütebilecek kudrette hanedandan birisini bulup onunla evlendirmek için harekete geçtiler. Ancak bu vasa sahip kimseyi bulamadılar. İslam kaynaklarına göre o sıralarda Selçukluların ileri gelen ailelerinden ve İslam hükümdarlarının o dönemde yaşayan en büyüklerinden birisi olan Erzurum emiri Mugîsüddin Tuğrulşâh'ın bir oğlu vardı. Mugîsüddin Tuğrulşâh, Rusudan'a haber gönderip oğluyla evlenmesini teklif etti. Ancak Gürcü devletinin ileri gelen adamları bunu kesinlikle kabul etmeyerek böyle bir isteğe karşı çıkıp şöyle dediler: *“Kesinlikle buna razı olmayız. Bir Müslüman'ın başımıza geçip yönetimi ele geçirmesine asla göz yumamayız.”* Gürcülerin böyle bir tavır takınmaları üzerine Mugîsüddin Tuğrulşâh onlara gönderdiği cevabî mektupta şöyle dedi: *“Oğlum Hristiyan olacak ve o şekilde*

¹ Kral IV. Giorgi Laşa, Kakheti'de Velistsikhe Köyü'nde, köyün Aznavuru'nun güzel kız kardeşi ile karşılaşır ve ona âşık olur. Daha sonra bu ilişkiden David isimli çocuk dünyaya gelir (Metreveli, 2010: 208; Allen, 1932: 110).

kraliçenizle evlenecektir.” Hristiyanlığa girmeyi kabul etmesi üzerine Gürcüler de buna razı oldu. Mugîsüddin oğluna Hristiyan olmasını emretti, o da Hristiyanlığa girdi. Birçok kaynakta Mugîsüddin Tuğrulşâh'ın oğlunun ismi verilmemiş olsa da El-Ömerî, Muînüddin Süleyman Pervâne'nin *“Kayseri'den kaçıışı sırasında Erzurum'un sahibi Gıyâseddin'in kızı olan hanımı Gürcü Hatun'u yanına aldı.”* demesi, Mugîsüddin Tuğrulşâh'ın, Hristiyan yaparak Kraliçe Rusudan ile evlendirdiği oğlunun ve Gürcü Hatun'un babasının isminin Gıyâseddin olduğu sonucuna varmamıza sebebiyet verir (El-Ömerî, 2014: 136; Kaymaz, 1970: 125,126).

Mugîsüddin'in oğlu Hristiyan olup Gürcü kraliçesiyle evlenerek onların ülkesine yerleşmişti. Böylece Gürcülerin hükümdarı oldu ve bu ülkenin yönetimini ele geçirip Hristiyanlığa da devam etti. Rusudan, Mugîsüddin'in oğlu ile evlenmiş olmasına rağmen emrindeki kölelerden birisini seviyordu. Kocasını ise onun yaptığı bütün bu rezaletleri işitiyor lakin aczinden dolayı sesini çıkaramıyordu. Nihayet bir gün hanımının yanına girince onu, sevdiği kölesiyle birlikte aynı yatakta buldu. Buna son derece kızdı; böyle davranmasını engellemeye çalışırken Kraliçe ona şöyle dedi: *“Ya buna razı olursun ya da istiyorsan bunu etrafa yayarsın.”* Kocasını ise buna asla razı olmayacağını söyledi. Nihayetinde Kraliçe, kocasını başka bir şehre naklettirerek hapse attırdı. Böylece Mugîsüddin Tuğrulşâh'ın oğlu, Gürcü kraliçesinin yanında esir durumuna düştü. Bir süre sonra Rusudan, onu tamamen terk etti (İbnü'l-Esir, XII., 1985: 372,373; İbnü'l-Verdî, 2014: 107).

İslam kaynaklarında bahsedilen bu olaylar biraz farklılık arz etse de Gürcü Kroniğinde de yer bulur. Kroniğe göre bu zamanda Tuğrul'un rehin olarak getirdiği oğlu Kraliçe'nin yanındaydı. Sağlam, güzel vücutlu, yakışıklı, cesur ve korkusuz genç bir çocuktü. Tuğrul'un oğlunu beğenen Kraliçe onunla evlenmeye karar verip onu kendine eş aldı ve bu evlilikten güzeller güzeli bir kız dünyaya geldi. Annesinin ismini de kızına verdi: *“Tamara”*. Onların Davud ismini verdikleri bir de erkek çocukları oldu. İlaveten Kraliçe, Giorgi Laşa'nın oğlu ve yeğeni olan David'i de büyütüyordu (Kartlis Tskhovreba, 2014: 324).

Celâleddin Harezşâh, Aralık 1225 tarihinde Tiflis'i kuşatıp üç ay sonra 10 Mart 1226'da şehri teslim aldığı anda kale zindanlarında tutuklu bulunan Selçuklu şehzâdesini serbest bırakmıştı. Şehâbeddin Ahmed Nesevî'ye göre Erzurum Emiri, oğullarından birini Hristiyan etmiş ve Gürcü Kraliçesi ile evlendirmişti. Sultan Celâleddin, Tiflis'i alınca bu genci huzuruna getirterek âmân vermiş ve himayesini temin eylemişti. Fakat Sultan'ın son seferinde o, Gürcülerin tarafına geçerek Tiflis'in az bir asker tarafından savunulduğunu onlara haber vermiştir. Sultan'ın yokluğunda askerin azlığından ve kendi başına taraftarlarından gayrete gelen Gürcüler, toplayabildikleri atlı ve yayalarla Tiflis üstüne yürümüşlerdir. Devamında Müellifin Kraliçe Rusudan için *“Korkaklığı ile tanınmış Kara Melek”* diye hitap etmesi dikkate değerdir (Nesevî, 1934: 78).

Kraliçe Rusudan ile Mugîsüddin Tuğrulşâh'ın oğlu Gıyâseddin'in evlilik tarihleri tam olarak tespit edilememiş olmakla birlikte dönemin olayları ele alındığında bir takım tahminler ileri sürmek mümkündür. Buna göre Kraliçe

Rusudan'ın tahta 1223 yılında çıktığı ve Celâleddin'in Tiflis'i kuşattığı 1225 yılında korkup tahtı ve Tiflis'i terk ettiği göz önünde bulundurulursa, Kraliçe Rusudan ile Gıyâseddin arasındaki nikâh akdinin bu iki tarih arasında olması kuvvetle muhtemeldir. Bu evlilikten dünyaya gelen ilk çocuk olan Tamara'nın, evliliğin ilk yılında yani 1224 yılında doğduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca evlilik boyunca sadece iki çocuğun dünyaya gelmiş olması Şehzâde'nin 1225 yılında tutuklanıp hapse atıldığı ihtimalini de güçlendirmektedir. Çünkü Celâleddin'in 1225 yılı sonlarına doğru bölgeye gelip Tiflis'i kuşatmış olması kronolojinin bu şekilde olmasını gerektirmektedir.

A. II. Gıyâseddin Keyhusrev ile Gürcü Hatun Tamara'nın Evlilik Akdi

Kraliçe Rusudan, Muğîsüddin Tuğrulşâh'ın oğlu ile yaptığı evlilikten kısa zaman sonra Gürcistan'da hiç görmedikleri kudretli ve güçlü bir düşmanla karşı karşıya geldi. 1225 yılında Moğol takibinden kurtulup Tebriz'e gelerek Atabek Özbek'i yurdundan kovan Celâleddin Harezmsâh, Gürcistan üzerine yaptığı seferler sonrası Tiflis ve çevresini ele geçirdi. Bunun sonucunda Kraliçe Rusudan Kartli bölgesinde tutunamayarak Kutaisi'ye kaçmak zorunda kaldı. Yaklaşık beş yıl Gürcistan'ın tamamını hâkimiyetine alan Celâleddin'in Yassıçemen Savaşı'nda aldığı yenilgi sonrası tarih sahnesinden çekilmesinin ardından öncekinden daha organize ve güçlü bir Moğol kuvvetinin batıya yönelmesi gerek Gürcistan gerekse Türkiye Selçuklu Devleti açısından yeni bir dönemin başlamasına sebep olmuştur.

1230'lu yılların ortalarında batıya doğru hareket eden Carmagon ve Baycu Noyan'ın komutası altındaki Moğol birlikleri Azerbaycan, Arran ve Mugan bölgesine yerleştiler.² Daha sonra Gürcü ileri gelenleri ile giriştikleri mücadeleleri kazanarak yönlerini Anadolu'ya çevirdiler. Moğolların Anadolu sınırına gelmeleri Alâeddin Keykubat (1220-1237) dönemine rastlamaktadır (Tellioğlu, 2015: 222). 1231-1232'de Moğol öncülerinin Sivas taraflarına kadar ulaşip bölgeyi yağmalamaları üzerine Sultan, Kemâleddin Kâmyar'ı büyük bir ordu ile onların üzerine gönderdi. Kâmyar, Sivas'a vardığında Moğol öncü kuvvetlerinin geri çekildiklerini gördü. Devamında Erzurum'a kadar gitmeye karar verdi ve orada birkaç gün kalıp durumu tetkik ettirdikten sonra Moğolların Mugan'a geri döndüğünü öğrendi. İbn Bibi'ye göre Erzurum'da kaldığı süre boyunca bölge askerlerini kendi komutası altında toplayan Kâmyar, Moğol ordusunun ülkeye saldırmasının sebebini Gürcü Kraliçesi Rusudan'ın kışkırtmaları ve tahriklerinin sonucu olduğunu öğrenmişti. İstilanın müsebbibi olarak gördükleri Kraliçe üzerine bir sefer yapma düşüncesini uygun bulan Kâmyar, büyük ve donanımlı ordusuyla Gürcistan üzerine yürüdü ve bir hafta boyunca Kraliçe'nin ülkesini dolaştı. Karşısına çıkan birçok kaleyi cebren ele geçirdi.

² Moğollar bölgeye yönelik istilalarına başladıkları ilk yıllardan beri Mugan'ı kışlık olarak kullanmaya başlamışlardı. Cebe ve Subutay H. 617 (1220/1221)' de bölgeye geldiklerinde kış nedeniyle yollar kapanınca kışı Mugan'da geçirmişlerdi. Sadece bölgeye gelen ilk Moğol akıncıları değil sonradan batıya ulaşan Carmagon ve Baycu Noyan ile birlikte Hülâgu'dan sonra İlhanlılar da burayı kışlık olarak kullanmışlardı. Abaka, Argun ve Gazan Han burayı görmüş olan önemli İlhanlı Sultanlarıdır (Köse, 2015: 472).

Sultan'ın askerlerinin üstünlüğünü gören Kraliçe, sulhtan başka çaresinin olmadığını anladı ve Kâmyar'a mektup yollayarak Moğol ordusunun Rum ülkesine saldırmasında parmağı olan devlet adamlarının bu kötü işlerinden dolayı özür diledi ve hediyeler gönderdi. Devamında Kâmyar'dan diğer beldelerini yakıp yıkmamasını ve yağma etmemesini talep etti. Barış yapmayı bunu da bir evlilik bağı kurarak göstermek istediklerini ilettiler. Ardından Kraliçe, özbeöz Selçuklu neslinden ve David soyundan gelen kızını ülke komşuluğu ve memleket yakınlığı dolayısıyla Melik Gıyâseddin Keyhusrev ile evlendirmeye niyet etti (İbn Bibi, I., 1996: 420,424).

Selçuknâme'de anlatılan nişan olayı Anonim Gürcü Kroniğine göre Kraliçe Rusudan'ın kızı Tamara büyüdüğü zaman onun güzelliğini öğrenen Sultan II. Gıyâseddin, Tamara ile evlenmek için Kraliçe Rusudan'a yalvararak çok sayıda hediye gönderdi ve onu Hristiyan inancından döndürmek için güç kullanmayacağına dair yeminle söz verdi. Bu ricadan sonra Kraliçe Rusudan kızı Tamara'yı Sultan ile evlendirdi. Çeyiz olarak da Atsquri (Ashur) verdi (Kartlis Tskhovreba, 2014: 324,325).

Gürcü Kraliçe Rusudan, Selçuklu orduları karşısında düştüğü güç durumdan kurtulmak amacıyla Kemâleddîn'e elçiler göndermişti. Kendi emirlerinden bazılarının Selçukluların kötülüğüne çalışmalarından ve Moğol ordusunu Rum ülkesine yönlendirmelerinden dolayı özür ve af dilemiş, aralarındaki yakınlık bağlarını kuvvetlendirmek için Melik Gıyâseddin'i kendisine damat yapmak istemişti. Sultan Alâeddin de onun teklifini olumlu karşılayıp kabul etti. Olayın gelişme aşamasına dair kaynakların verdiği bilgilerde büyük farklılıklar olsa da varılan ortak sonuç, bu sırada 7-8 yaşlarında olan Tamara ile Gıyâseddin'in nişanı doğuda başlayan yeni bir dönemin ardından yapılmıştır.

Sultanlık sırası kendisine gelen II. Gıyâseddin (1237-1246) saltanat tahtına oturup emir ve yasakları geçerli olduğu zaman Gürcü Kraliçesi Rusudan'ın kızı Tamara ile evlenmek için nişanısını almak istedi. Bu sebeple Selçuklu müstevfisi Şahâbeddin Kirmânî'yi çok miktarda hediye, süs eşyaları ve zengin bir hazineden mürekkep bir çeyiz ile Tiflis'e gönderdi. Gürcistan'a vardıkları zaman bütün hazırlıklar tamamlanmıştı. Vermeyi vaat ettikleri her şeyi teslim ettiler. Diğer işleri de yapmak ve dönüş hazırlıklarını tamamlamak için birkaç gün orada kaldıktan sonra şehirden ayrılıp görkemli bir tahtirevanın üzerinde Sultan'ın huzuruna yöneldiler. Erzincan taraflarına varınca Şahâbeddin, bir ulak ile müjdeyi, Cihan hatununun muazzam bir tahtirevan üzerinde büyük bir görkemle gelmekte olduğunu duyurmak için önden gönderdi. O sırada düşmanı Köpek'ten kurtulmuş olan Sultan, Şahâbeddin'in kafilesinin geldiğini duyunca bütün askeri yöneticilerine, emirlerine ve memurlarına geçtiği yollarda ve beldelerde Gürcü Hatun'u merasimle karşılamalarını; müjdenin ve iyi haberin icaplarını yerine getirmekten bir an bile geri durmamalarını buyurdu. Sultan'ın emri üzerine şehirlerde eğlence kasırları kuruldu. Beldelerin emir ve ileri gelenlerinin eşleri Sultan II. Gıyâseddin'in müstakbel eşinin elini öpmek için sıraya girdiler. Kadınlar saçtıkları her bir dirhem karşılığında cömert ve iyi kalpli birisi olan Gürcü Hatun'dan yüz katı karşılığını gördüler. Bu sırada

Sultan, saltanat çetriyle mutluluk ve sevinç içerisinde güle eğlene Kayseri taraflarına geldi. Orada görkemli bir eğlence meclisi düzenledikten sonra düğün yapıldı ve Sultan, bu sırada tahmini 13-14 yaşlarındaki nişanlısı Tamara ile vuslata erdi (1238).

Düğün sona erdikten sonra saltanat tahtına oturan Sultan devlet emirlerine, büyüklerine, ülke seçkinlerine, ileri gelenlere ve itibarlı kimselere huzura girme izni verdi. Hepsini içeri girince Sultan çok miktarda dinar ve dirhem saçtı. Devamında emirlere renkli elbiseler, seçkin ve değerli hediyeler verdi. Ömrünün sonuna kadar Gürcü Hatun'a sevgisi artarak çoğaldı. Gürcü emirler ve aznavurlar da saltanat dergâhına geldiler. Büyük iktalar ve çok miktarda bağışlar elde ettiler. Kendilerini hedeflerine ulaştırmış ve muratlarına ermiş saydılar. Prensesin dinine dokunulmaması evlenme şartlarından olduğu için Gürcü Kraliçe, memleketinden Hristiyan elbiseleri giyerek gelmiş ayrıca Konya Sarayı'na yanında kilise papazlarını, mukaddes eşyaları ve hizmetçilerini de getirmiştir. Gürcistan Kraliçesi Rusudan, orada bulunduğu sürece kendisine sorun çıkarabileceğini düşündüğü Giorgi Laşa'nın küçük oğlu David'i de kızı Tamara ile birlikte Sultan'ın yanına göndermişti. Tamara, kısa zaman sonra Hristiyan dinini terk ederek Müslüman olmuş ve David'i yakalatarak kalelerin birisine (Kayseri Kalesi'ne) kapattırmıştı. David, Moğolların geldiği tarihe kadar yaklaşık yedi yıl burada kaldı. Sultan II. Gıyâseddin'in üç oğlundan biri olan Alâeddin, Gürcü Kraliçesi Tamara'dan doğdu. Sultan, çocuklarının arasında en küçüğü olan Alâeddin'i veliaht yaptı. Çünkü Alâeddin, hem babası tarafından çok sevilir hem de annesinin soyu itibarı ile kardeşlerine üstünlük sağlıyordu (İbn Bibi, II. 1996: 36-38; Aksarayî, 2000: 27,28; Abû'l-Farac, II., 1999: 537,538; Aknerli Grigor, 2007: 22; Simon de Saint Quentin, 2006: 60; Turan, 2011: 435,436).

Sultan Alâeddin Keykubat'la Kraliçe Rusudan arasında siyasî gayelerle kararlaştırılan bu izdivaç, ne Selçuklu Devleti ne de Gürcistan için bir fayda temin etti. Çünkü Carmagon ve orduları yeniden harekete geçerek 1238'de Tiflis ve havalisini istila etmiş ve başta Prens Avak olmak üzere birçok Gürcü komutanın Moğollar ile yaptıkları anlaşmalar sonrası bölge tamamen Moğolların eline geçmişti. Kraliçe Rusudan, Moğollarla baş edemeyeceğini bildiğinden çoktan başkenti terk ederek Kutaisi'ye kaçmış, coğrafyayı Moğolların insafına terk etmişti. Moğol kuvvetler yanlarına aldıkları Gürcü, Avak ve diğer yardımcı kuvvetler ile Ani ve Kars'ı kısa zamanda işgal ederek bir yıl sonra Erzurum'a kadar uzandılar.

Baycu Noyan komutasındaki Gürcü ve Ermenilerinden oluşan yardımcı birlikler ile güçlendirilmiş Moğol ordusunun Erzurum'u yağmalaması kısa zaman sonra Türkiye Selçuklu Devleti ile karşı karşıya geleceklerinin açık bir göstergesiydi. Selçuklu sınırlarına kadar bütün Kafkasya ve Azerbaycan bölgelerini işgal eden Moğolların vasalı durumundaki Gürcüler ile artık Selçuklu arasında bir müttefiklik söz konusu olamazdı. Gürcü yardımcı kuvvetlerini de ordularında kullanmaya başlayan Moğolların artık tek hedefi Anadolu topraklarıydı ve önlerinde onlara mani olacak hiçbir engel kalmamıştı (Tellioğlu, 2009: 125,126; Subaşı, 2015: 53-59; Kaymaz, 2009: 74).

Türkiye Selçuklu merkezi Konya’da Gürcü Hatun için hayat özellikle Sultan’ın ona karşı davranışlarından dolayı gayet iyi gitmekteydi. Aynı şeyleri Moğolların korkusundan saklanmak amacıyla gittiği Kutaisi’de zorluklar içerisinde hâkimiyetini sürdürmeye çalışan Kraliçe Rusudan için söylemek mümkün değildi. Bu zor şartlar altında hayatını idame ettiren Kraliçe, oğlu Narin David beş yaşına geldiğinde onu kral yapmak için harekete geçmişti. O, güvenli bir şekilde krallığı oğluna miras bırakmak amacıyla kardeşi IV. Giorgi Laşa’nın vasiyeti üzerine kendisine emanet edilen David isimli yeğenini gizlice, kızını gelin verirken onunla birlikte Anadolu’ya Sultan II. Gıyâseddin’e göndermişti. David, Sultan’ın yanına geldiğinde hem Sultan hem de bilinen ismi ile Gürcü Hatun Tamara, onu muhabbetle karşıladılar. Sultan ve Tamara, David’i iyi muhafaza edip güzel muamele ettiler. Gürcü Hatun, dayısının oğlu David’e kibar davrandı ve annesi Kraliçe Rusudan’ın David’in öldürülmesi için verdiği emirleri görmezden geldi.

Gürcü Kroniğine göre *“Yeğeni David’i öldürme fikrinden bir türlü vazgeçmeyen Kraliçe, yeğeni genç David’e karşı bir suikast girişiminde bulunmak amacıyla kızı Tamara ve damadı Gıyâseddin’in yanına Anadolu’ya bir adamını gönderdi.”* (Kartlis Tskhovreba, 2014: 335). Önceki istekleri geri çevrilmesine rağmen Kraliçe, onların genç David’i ortadan kaldırmak zorunda olduğuna inanıyordu. Sultan ve eşi Gürcü Hatun Tamara, Kraliçe’nin isteklerini devamlı olarak görmezden geliyorlardı. Kraliçe birkaç defa daha elçi gönderse de onun mesajı Konya sarayında karşılık bulmadı. Kraliçe’den gelen ve yeğeni David ile kızı Tamara hakkında farklı iddialar içeren üçüncü mektup Sultan ve Gürcü Hatun tarafından önemsenmedi. Yeniden şansını denemek isteyen Kraliçe, bu defa damadı II. Gıyâseddin’e: *“Ben yeğenimi ortadan kaldırmak istiyorum; çünkü David, senin eşin ve benim kızım Tamara’nın sevgilisidir.”* diyerek iftiralarla dolu bir mektup gönderdi. II. Gıyâseddin, mesajı alınca hiddetlenip eşi Gürcü Hatun’un odasına girip eşini dövdü (Kartlis Tskhovreba, 2014: 336).

Duydukları karşısında bir türlü sakinleşmeyen Sultan, David’i çağırıp her şeyi itiraf etmesi için zorladı. David ise kendisinin suçsuz olduğunu; bütün yaşananların Gürcistan’daki yöneticilerin içerisine düştükleri günahkârlıklardan kaynaklandığını söyleyip *“Kraliçe beni sürgüne gönderdi. Senin tarafından öldürüleceğimi düşünüyordu. O, benim öldürüldüğümü tahmin etmektedir.”* Diye ekledi. Bunları işiten Sultan, iftiraların veliahtlık için verilen mücadelenin sonucu olarak ortaya çıktığını anladı ve biraz yatıştı. Ancak daha sonra fikrini değiştirip David’i ortadan kaldırmak amacıyla onu denize attırdı. Bu girişim başarılı olmayınca David’i öldürmenin farklı bir yolunu arayan Sultan, onun kuyuya atılmasını emretti. David, kuyuya atıldıktan sonra büyük kaya parçaları taşınarak kuyunun üzeri ve etrafı tamamen kapatıldı. Bu sırada David’in babası IV. Giorgi Laşa tarafından David’i koruması için önceden görevlendirilen Sosan isimli bir şahıs, David, kuyuya atılırken onları dikkatlice izledi ve yerini iyice öğrendi. Sultan’ın adamları oradan ayrıldıktan sonra Sosan, kayaların altından bir tünel kazarak hayatta kalabileceği kadar yiyeceği

David'e verdi. David, yaklaşık beş yıl bu şekilde hayatını sürdürdü (Kartlis Tskhovreba, 2014: 337).³

Kraliçe, yeğeni David'i Anadolu'ya gönderdikten hemen sonra Abhazya ordu komutanlarını çağırdı. Onlar, Rusudan'ın oğlu Narin David'i Kutaisi'de kral ilan edip ona taç giydirdiler. Bu sırada Likhi Dağı eteklerinde kurulmuş olan yeni krallığın bir kısmı Moğollar tarafından tehdit ediliyordu. Kraliçe Rusudan bu törene katılmayı mecbur kılmasına rağmen Ani, Tao ve Şavşat yöneticilerinin yanında Kartli ve Somkheti'nin komutanları Narin David'in taç giyme töreninde hazır bulunmadılar (Kartlis Tskhovreba, 2014: 327,328).

Bu dönemde başta Başkumandan Avak olmak üzere diğer Gürcü idareciler tek tek Moğollar ile anlaşarak bölgelerini onların hâkimiyetlerine terk etmişlerdi. Moğollar, Kraliçe Rusudan ile anlaşma yapma arzusunda idiler. Ancak Rusudan her defasında bu isteklere olumsuz karşılık vermiş ve Moğolların davetine iştirak etmemişti. Bu sırada Gürcü komutanların bölgelerini Moğollara teslim ettiğini öğrenen Rusudan da artık barış yapmaktan başka çare olmadığını anlayıp, oğlu Narin David'in (1245-1292- Tellioğlu, 2009: 129) krallığının tasdik edilmesi üzere onu Baycu Noyan'a göndermişti. Bu olumsuz durumda bile kendi oğlunu düşünen Kraliçe Rusudan, ülkesi tamamen Moğol tahakkümüne girmiş olsa da bu sırada Baycu tarafından gönderildiği için Batu'nun yanında olan ve oradan da Karakurum'daki büyük Kaan'ın yanına yollanan oğlu Narin David'in tahtta rakipsiz olması amacıyla kızı Tamara ile II. Gıyâseddin Keyhusrev'in yanına, öldürülmesi amacıyla gönderdiği yeğeni David'den kurtulmanın yolunu bir türlü bulamıyordu.

Anlatılan olaylardan da anlaşıldığı gibi bir dönem Gürcü soylularının içine düştüğü çekişmelerin merkezi haline gelen Türkiye Selçuklu Devleti için siyasî bakımdan beklenen neticeyi vermeyen bu izdivacın, buna mukabil dâhilde hiç de müspet olmayan mühim tesirleri görülmüştür. Başta zayıf şahsiyetli bir insan olan Sultan II. Gıyâseddin, Tamara ile evlenince Gürcü Hatun ismi ile anılan bu kadına tutkulu bir şekilde bağlanmış, bunun neticesi olarak Hatun'un adamları sarayda hükümet merkezinde büyük nüfuza sahip olmuşlardır. Hatun'un akrabaları ve soydaşları saraya yerleşerek yüksek mevkilere konmuş ve zengin iktalar

³Gürcü Kroniğinde detaylı bir şekilde anlatılan bu olaydan Stepannos Orbelean da kaleme aldığı eserinde ana hatları ile bahsetmiştir. Müellife göre *"Bu zamanda Gürcistan Krallığı Rusudan isimli bir kadının yönetimi altındaydı. Rusudan'ın çeşitli yollar ile öldürmeye çalıştığı David isimli bir yeğeni vardı ve bu David, IV. Giorgi Laşa'nın oğlu idi. Bir defasında Kraliçe Rusudan bir kutunun içine David'i koydu; öldürmeleri için prenslere verdi ve onu denize atarak öldürmeye teşebbüs etti. Kraliçe Rusudan, ölmesi için uzak diyarlara David'i gönderdi. Ancak onlar yer altındaki bir odaya David'i koydular. David, kendi kendine bütün bu olumsuzlukların üstesinden gelerek kurtuldu ve büyük Kaan Mengü'nün yanına gitti. Ardından kendi topraklarına yönetici olarak geri döndü."* Kaynakların verdikleri bilgiler birbirinden biraz farklılık gösterse de Orbelean'da bulunan kayıtların Gürcü kroniğinde geçen olay ile özünde benzerlik gösterdiği aşikârdır (Stepannos Orbelean, 2015: 215).

koparmışlardı. Sultan'ın kadınlara ve bilhassa Gürcü Hatun'a zaafı, ayrıca Hatun'un Sultan üzerindeki kuvvetli tesiri yüksek menfaatler peşinde koşan devlet memurları tarafından istismar ediliyordu. Bunlar, nedimeler vasıtasıyla Hatun'un alakasına ve şefaatine nail oluyor, istediklerini kolayca elde ediyorlardı. İltimas ve rüşvetle menfaatlerin gözetilmesi, birtakım kurnaz ve samimiyetsiz kimselerin askerî ve idarî mevkiler işgal etmesine sebep oluyordu. Sultan, kendi sefih hayatına iştirak eden bu gibi şahıslara yüz veriyor ve çok defa mühim memleket meselelerinde de onların fikri ile hareket ediyordu. Saltanat makamının otoriteden mahrum oluşu, ekâbir ve ümeranın keyfi hareketlerine yol açıyordu. Bütün bunlar samimi ve değerli idarecilerin serbest hareket etmelerine engel oluyor ve onları hayal kırıklığına sevk ediyordu. Sultan, kendini birtakım çocukluklara kaptırmış, şarap içip sarhoş oluyor; kuşlarla, hayvanlarla nefisini eğlendiriyor ve vakit geçiriyordu. Hükümet işlerini idarecilere bıraktığı için her biri istediği gibi hareket ediyordu. Sultan'ın seciyesi dolayısıyla etrafının ve mühim idari makamların liyakatsiz, hatta aşağılık kimseler tarafından işgal edildiği bilinmekteydi. Bu durumun gerek idarî ve içtimaî gerekse siyasî meselelerde çok mühim menfi tesirleri olmuştur (Abû'l-Farac, II., 1999: 537; Kaymaz, 2009: 58,74,75).

Eğlence, şarap ve şehvet düşkünlüğü gibi kötü huylara sahip olan Sultan II. Gıyâseddin, Gürcü Kraliçesi'nin kızı ile evlenince onunla çok kaynaşıp, ona son derece sevgi göstermiştir.⁴ Hatta o derece seviyordu ki onun resmini akçe ve dinarlar üzerine tasvir ettirmek ve ona halk arasında itibar kazandırmak istiyordu. Ancak Sultan'ın yakın adamları bu davranışı akla uygun görmeyerek Sultan'ı bu düşünceden vazgeçirdiler. Bunun yerine dirhem ve dinarlar üzerine bir aslan ve onun üzerinde de güneş resminin yapılmasını; bunun Gürcü Hatun'un talihine işaret sayılmasını ve bu suretle Sultan'ın isteğinin yerine getirilmesini kararlaştırdılar (Ahmed B. Mahmûd, 1977: 155). II. Gıyâseddin'in eşi Gürcü Hatun'a düşkünlüğü dolayısıyla bastırdığı gümüş paralar üzerine kendisinin ve karısının doğan güneş ve aslan ile temsil edilmesi de Sultan'ın aşırı davranışlarının arasında zikredilmekte ve bu davranışın hatıraları zamanımıza kadar gelmektedir (Turan, 2011: 474).

Bununla birlikte Sultan'ın eşinin Hristiyan dinini muhafaza etmesi keyfiyeti, Türkiye Selçuklu tarihinde bir orijinallik teşkil etmez. Çünkü gerek II. Gıyâseddin Keyhusrev zamanında gerekse daha önceki Selçuklu sarayında din bağlamında büyük bir tolerans mevcuttu. Öyle ki Keyhusrev'in annesi de eşi ölünceye kadar Hristiyan olarak kalmış; Gürcü Hatun Tamara da tıpkı kayınvalidesi gibi sonradan Müslüman olmuştur. Tamara'nın Müslüman olması ile alakalı olarak Gürcü Kroniğine göre kızı ile birlikte yeğeni David'i Konya'ya gönderen Kraliçe Rusudan, II. Gıyâseddin'e bir mektup yazarak kızı Tamara ile David'in sevgili olduğunu iddia

⁴Her ne kadar Sultan'ın Gürcü Hatun'a dair sevgisinin çok olduğu bilinse de o, birkaç kez daha evlenmekten geri durmamıştır. Hatta kaynakların, Sultan'ın Halep Emiri'nin kızı ile evlendiği tarihi Gürcü Hatun ile evlendiği tarihle neredeyse aynı olarak vermesi bir karışıklıktan ziyade Sultan'ın kısa zaman sonra yeniden evlendiğinin kanıtı olabilir (Makrîzî, 1980: 237; El-Ömerî, 2104: 369; İbnü'l-Verdî, 2014: 111; Kaymaz, 2009: 77).

etmiştir. Bunun üzerine Gıyâseddin, mektubu alınca hiddetlenip eşi Gürcü Hatun'un odasına girmiş, onu saçlarından yakalamış yerde sürükleyip güzel yüzünü bütün gücüyle tekmelemiş ve Gürcü Hatun'un vücudu yediği dayağın etkisiyle mosmor olmuştu. Sultan, daha sonra Hatun'un kendisi için sakladığı mukaddes tasvirleri de kırarak hakaretlerine devam etmiştir. Hatun'un hizmetinde bulunan bazı hizmetçi ve uşaklarını sürgüne göndermiş bazılarını da öldürmüştür. Ardından eğer Hristiyanlıktan vazgeçip Müslüman olmazsa onu acımasızca idam ettireceğini söyleyip tehdit etmiştir. Sultan daha pek çok kötülük yapmış, Hatun bu kadar aşırı ıstıraba katlanamayıp Hristiyanlıktan vazgeçerek başka bir dine girmiştir (Kartlis Tskhovreba, 2014: 336).

Her ne kadar Gürcü Kroniği Tamara'nın zorla Müslüman olduğunu iddia etmiş olsa da Ahmet Eflâkî, Gürcü Hatun'un Mevlânâ'nın müridesi olduğunu ve ona hürmetle bağlı bulunduğunu açıkça söylemektedir. Müellife göre Sultan'ın karısı olan Gürcü Hatun, Mevlânâ'nın muhiplerinden ve has müridelerindendir ve daima Mevlânâ'nın verdiği şevkin ve ateşin içinde yanıyor. Ayrıca Mevlânâ ile Gürcü Hatun arasındaki diyalogları kaleme alırken Gürcü Hatun için Zaman'ın Kraliçesi, Dünya'nın Hanımı, Dünya Hanımlarının Sultanı, Cihan'ın Melikesi gibi sıfatları çok kez kullanmış ve Gürcü Hatun'un aslında Mevlânâ nezdindeki değerini açıkça göstermiştir.⁵ Müellif, Hatun'un kişiliği hakkında da bilgiler vermekten geri durmamış, Gürcü Hatun'un seçkin ve verdiği karardan dönmeyen bir kadın olduğunu söylemiş; onun kararlı ve dirayetli bir şahsiyet olduğunu açıkça belirtmiştir (Eflâkî, 2011: 348,407,546).

Mevlânâ ile Gürcü Hatun arasındaki dostluğun bir göstergesi olarak Kira (Kerra) Hatun, Mevlânâ'nın ayak parmaklarının arasındaki renkli kumları toplayarak bir kâğıt içerisinde birazını melikelerin melikesi ve Mevlânâ'nın müridesi olan Gürcü Hatun'a göndermiştir. Ona Mevlânâ'nın tayy-i mekânını bildirmiş, Gürcü Hatun'un inancı bir iken bin olmuş ve bunun için parmakla sayılamayacak kadar bahşişler vermiş. Hatun'un Mevlânâ ile kurmuş olduğu dostluk ve ona dair beslediği sevgi ve hürmet göz önüne alındığında Gürcü Kroniğin ısrarla üzerinde durarak vurgulamaya çalıştığı Gürcü Hatun'un zorla Müslüman yapıldığı hikâyesi dinsel taassup ile kaleme alınan tamamen hayal ürünü bir anlatım olduğu sonucuna varılabilir (Eflâkî, 2011: 243).

Sultan II. Gıyâseddin Keyhusrev ile Gürcü Hatun arasında yaşanan evliliğin dinî, siyasî ve iktisadî gibi birçok farklı yönü mevcuttur. Evliliğin en önemli siyasî neticesi Selçuklu ordu kademelerinde Gürcü askerlerinin öneminin hızla artmasıydı. Kaynaklarda özellikle isminden çok söz ettiren Gürcü oğlu (Şalva) Zahîreddin (Zahirü'd-Devle) isimli komutan Selçuklu ordularında savaşan ve mevkiisini günden

⁵Mevlânâ'nın yazmış olduğu XLVI numaralı mektupta geçen "*Lütuflarda, ihsanlarda bulunan, şüpheli nesnelerden çekinen, kulluk kılan, hatunların övücü, onların en namuslusu, güzel huylu, yüce himmetli, sonu düşünen hayırları yayan adı-sanı iyi padişah yaradılışlı efendiler efendisi soyundan gelen.*" gibi sıfatların Gürcü Hatun'a yazıldığı düşünülmektedir (Gölpınarlı, 1999: 69,237,238).

güne artıran kayda değer birisiydi. Bu dönemde Sultan Celâleddin Harezmşâh ile Gürcüler arasında yaşanan savaşlar sırasında Ahıskalı iki kardeş İvane ve Şalva isimli ünlü savaşçılar Sultan tarafından esir alınmıştı. Ad kavminin reisi gibi iri cüsseli ve dik kafalı bir adam olan Şalva, kısa zaman sonra Sultan tarafından öldürülmüştü. Şalva'nın öldürülmesi üzerine farklı bilgiler mevcut olsa da onun oğlu olan Zahîreddin'in nasıl Celâleddin'den kurtulup Selçuklu saflarına katıldığı bilinmemektedir. Açık olan şudur ki, II. Gıyâseddin Keyhusrev'in babasının ölümünün ardından başa geçtiği andan itibaren yanında olan ve Sultan'ın düzenlediği neredeyse bütün seferlere iştirak eden özellikle de Köseadağ Savaşı gibi büyük bir cenkte Moğollar karşısına içkili çıkarak yenilginin müsebbipleri arasındaki yerini alan Gürcü (Şalva) oğlu Zahîreddin'in (Sipâhsâlâr Gürcüoğlu), Gürcü hatun ile birlikte Konya'daki rahatı her daim yerinde olmuş Antalya'yı bir dönem kışlık olarak bile kullanmıştır. Orada zevkle eğlenceyle yemek içmekle meşgul olurken erguvan renkli şarabını yudumlayarak gençliğinin hakkını vermişti. Anonim Gürcü Kroniği Gürcü oğlu Zahîreddin hakkında Köseadağ Savaşı sırasında yaşananlar hakkında bilgi vermektedir. Kroniğe göre gizlice Sultan'ın yanına kaçan cesur, meşhur ve büyük bir savaşçı olan Fakhradavla, Ahıskalı Şalva'nın oğludur (Kartlis Tskhovreba, 2014: 324,333; El-Ömerî, 2014: 355,356; İbn Bibi, II., 1996: 20,56,58,70,71; Nesevî, 1934: 76; Stepannos Orbelean, 2015: 206; Cüveynî, 1999: 354-356; Anonim Selçuknâme, 2014: 43).

A. Gürcü Hatun'un Müînüddin Pervâne Süleyman ile Evliliği

Sultan II. Gıyâseddin Keyhusrev'in 1247 yılında ölümünün ardından dul eşi Gürcü Hatun ile Müînüddin Pervâne Süleyman evlendi. İkili arasında yaşanan bu evliliğin tarihi hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmasa da yapılan bu izdivacın dönem içerisinde yaşanan siyasî olayların gidişatını etkileyecek kadar mühim neticelerinin olduğu bilinmektedir. Anonim Gürcü Kroniği Selçuklu Sultanı Gıyâseddin'den sonra saltanatı ele geçiren Pervâne'nin, Gıyâseddin'in dul eşi ve Kraliçe Rusudan'ın kızı olan Gürcü Hatun ile evlendiğini, bundan dolayı da bütün Karadeniz, Asya ve Kapadokya'yı hâkimiyeti altına aldığını iddia etmiştir. Kroniğin Pervâne'yi Sultan olarak görmesi dönem içerisinde Pervâne'nin gücünün doruğunda olduğunun bir göstergesidir. Devlet içerisinde ne kadar güçlü olursa olsun yine de Pervâne, hemen hepsi kendi soydaşlarından olan bir gurup idareci ile birlikte metbu Moğollara karşı tam bir sadakat politikası güderek Anadolu'ya hükmediyordu. O, sabık bir kraliçe ile yani II. Gıyâseddin Keyhusrev'in dul karısı ve II. Alâeddin Keykubat'ın annesi olan Gürcü Hatun ile evlenerek kendisine oynadığı hükümdar rolüne uygun bir eda vermeyi de ihmal etmemişti. Öyle ki Gürcü kroniği bile Pervâne'nin Rum Sultanı olduğunu düşünmüştür. Ayrıca Eflâkî de eserinde Gürcü Hatun'a dair vakaları naklederken çok defa Pervâne'ye sultan olarak hitap etmiş ve Hatun için de Sultan'ın eşi ifadesini birçok yerde kullanmıştır (Kartlis Tskhovreba, 2014: 369; Kaymaz, 1970: 125,126).

Eflâkî'nin, Pervâne ile Gürcü Hatun arasındaki ilişkiye dair verdiği bilgiler de ilginçtir. Öyle ki Gürcü Hatun Kayseri'ye gitmek istediğinde Sultan (Pervâne) onu

reddedememiştir. Ayrıca o, eşine olan düşkünlüğünden ve Gürcü Hatun ile Mevlânâ arasındaki dostluğu bildiğinden Kayseri'ye gidişinde Mevlânâ'nın bir resminin de Hatun'un yanında olmasını dilemiş ve Aynüddeve isimli bir ressama Mevlânâ'nın resmini kâğıda çizmesini buyurmuştur. Ressam çok uğraşmasına rağmen bir türlü Mevlânâ'nın resmini çizememiş ve yirmi kâğıda çizdiği resimleri Gürcü Hatun'a teslim etmiştir. Gürcü Hatun her daim o resimleri yanında bulundurmuş Mevlânâ'nın şevki onu kapladığında Mevlânâ derhal onun gözünün önünde canlanmış ve bununla sükûnet bulmuştu. Bu olayda ifade edildiği gibi Mevlânâ ile samimi bir dostluğu olan Gürcü Hatun'un duygu dünyasının ne denli derinliğe sahip olduğu anlatılan kıssadan rahatlıkla anlaşılmaktadır (Eflâkî, 2011: 348).

Pervâne ile Gürcü Hatun arasındaki evlilik ile alakalı olarak bizi aydınlatacak pek çok hadise Eflâkî'nin eserinde mevcuttur. Gürcü Hatun bir gün Pervâne'den incinmiş. Bütün büyükler ve divan nâipleri, Pervâne'nin günahını affedip sulh olması için şefaatte bulunmuşlardır. Gürcü Hatun buna razı olmayarak: *"Yalnız bir şartla razı olurum. Pervâne kendinden rica ettiğim her şeyi vereceğine dair üç talakla yemin etsin."* demiştir. Pervâne bunu kabul etmiş, bunun üzerine Gürcü Hatun, Pervâne'ye beni boşamasını istiyorum deyince Pervâne düştüğü güç durumda ne yapacağını şaşırıp hemen Mevlânâ'dan bir çare bulmasını istemiş, Mevlânâ da: *"Onun isteğini askıda bırak, hep veririm veririm de dur."* demiştir (Eflâkî, 2011: 353).

Pervâne kendisine verilen öğüdü tutmuş olacak ki Mevlânâ'nın ölümünün ardından türbenin inşası sırasında Gürcü Hatun ile evli olmaları hatta Sultan Baybars'ın Kayseri'ye gelişinden önce Pervâne ile eşi Gürcü Hatun'un birlikte Tokat'a kaçmaları halen daha evli olduklarının bir göstergesidir (Eflâkî, 2011: 590). Ancak Gürcü Hatun'un öz oğlu Alâeddin'in Erzurum'da öldürülmesinde parmağı olan Pervâne'ye karşı hisleri hakkında bilgimiz olmasa da bilinmeyen bir sebepten dolayı Pervâne'den incinmiş olduğu ve ondan boşanmak istediği bilinmektedir. Açıklığa kavuşmayan konulardan birisi de Gürcü Hatun'un oğlunun ölümüne verdiği tepki ve Hatun'un eşine karşı aldığı tavidir (Aksarayî, 2000: 28-30; Turan, 2011: 492).

Gürcü Hatun'un devlet idaresindeki etkisi, siyasî gücü ve Mevlânâ ile iyi dostluğunun yanında büyük bir servete de sahip olduğu bilinmektedir. Bu servetini özellikle Mevlânâ müridesi olduğu dönemde harcamaktan ve hayır için bol bol bahşişler ve hediyeler dağıtmaktan hiçbir zaman çekinmemiştir. Öyle ki kendisine hediye olarak getirilen bir yakut parçasına seksen bin dirhem değer biçtikten sonra bu fiyatı vermesi, taşı getiren şahsa elbiseler takdim etmesi ardından müridesi olduğu Mevlânâ'nın müritlerine bol miktarda bağışta bulunup hediyeler göndermesi, Gürcü Hatun'un ne denli büyük bir servet sahibi olduğuna küçük bir örnektir (Eflâkî, 2011: 163).

Eflâkî, eserinde Gürcü Hatun'un zenginliğini gözler önüne serecek birçok olay kaleme alınmıştır. Müellife göre *"Bir gün bir vaiz ile bir danışmend arasında yaşanan kavga sonrası vaiz, danışmendi öldürüp Konya'ya Mevlânâ'nın yanına sığınır. Danışmend'in akrabaları diyet isterler ve kırk bin dirhem bedel biçerler."*

Mevlânâ, Alemeddîn Kayser'e bir pusula göndererek diyetin ödenmesini kendisinden ister. Pusulayı alan Alemeddîn hemen üzerindeki elli bin dirheme satarak vaizin diyetini öder. Gürcü Hatun bunu duyunca Alemeddîn'e neden kendisinin yanına gelmediğini sormuş, Alemeddîn, Mevlânâ'nın isteğinin gecikeceğini düşündüğü için bu şekilde bir çözüm bulunduğunu söylemiş. Bu hareket Gürcü Hatun'un hoşuna gidince Alemeddîn'e yüz bin altın ve özel hediyeler vererek onu kendine nâip yapmıştır." (Eflâkî, 2011: 369,370).

Türkiye Selçuklu Devleti ordularında görev yapmış ve özellikle Cimri vakası sırasında savaş meydanında üstlendiği görevi başarıyla yerine getirmiş ayrıca Mevlânâ'nın türbesinin inşası sırasındaki katkısı bilinen Serleşker-i Divan-i Celali Alemeddîn Kayser'in dönemin kudretli Hatun'unun nâibi olması aslında bu sırada Kayseri'de olan Gürcü Hatun'un halen daha hem askeri hem de idarî sınıftaki gücünün açık bir örneğidir (İbn Bibi, II., 1996:237,238).

Gürcü Hatun ile Alemeddîn Kayser arasındaki diyaloglar bununla sınırlı kalmamıştır. Gürcü Hatun'un, kendisine Mevlânâ'nın gömleğini hediye eden Alemeddîn Kayser'e iki bin dinar vererek onu ödüllendirdiği de bilinmektedir (Eflâkî, 2011: 389). Yine Gürcü Hatun ile Alemeddîn arasında yaşanan bir diyalogda, Gürcü Hatun Alemeddîn'e: *"Sen Mevlânâ'da ne keramet gördün de ona böyle kapılıp müridi oldun ve onu bu kadar çok seviyorsun."* diye sorunca, Alemeddîn: *"Ey Dünyanın Hanımı!"* diye başladığı sözünü bitirince aldığı cevapla çok memnun olan Gürcü Hatun ona hilat verip dostlarına da birçok hediye göndererek hizmetlerinde bulunmuştur (Eflâkî, 2011: 403).

Mevlânâ dünyadan göçtükten sonra Alemeddîn Kayser, kutsal türbeyi tamir edip etrafına benzeri görülmemiş bir mezar yapmak istedi ve bu konuyu Sultan Veled'e danıştı. Sultan Veled'in müsaadesini aldıktan sonra aynı gece Sultan'ın (Pervâne) sarayının damına çıkarak öyle bir temcit, öyle bir münacat içeren, aşk ve şevk uyandıran parlak beyitler okudu ki tarif olunamaz. Bunun üzerine hemen Münüddin Pervâne ve Gürcü Hatun anlatılamayacak derecede memnun olup gözyaşı döktüler. Sabahleyin hizmetçiyi göndererek Alemeddîn'i çağırdılar. Onu çok takdir edip seksen bin dirhem verdiler. Ona hilatlar giydirip Kayseri'nin gelirlerinden elli bin dirhem tahsis ettiler. Alemeddîn, sevinç ve kalpten bir içtenlikle mübarek türbenin inşasıyla uğraşmaya başladı. Gürcü Hatun ve Pervâne'den aldığı yardımla türbenin inşasını tamamladı. Gürcü Hatun'un verdiği bahşiş ve tahsis ettiği dirhemler ile Mevlânâ'nın türbesinin inşasında rolü anlatılan bu olay ile ortaya çıkmaktadır (Eflâkî, 2011: 589,590).

Gürcü Hatun'un sahip olduğu servete ve onun hayır işleri üzerine yaptığı harcamalara örnek olarak Eflâkî bir olay daha nakletmektedir. Müellife göre: *"Mevlânâ, Şeyh Selâhaddin'in kızı Hediye Hatun'un evlenmek istediğini bilmekte; ancak onun çeyizinin olmadığını da bilmektedir. Bu eksiklik evliliğine mani teşkil etmesinden Mevlânâ, Gürcü Hatun'un sarayından Usta Hatun'u çağırıp mevzuyu ona anlattıktan sonra Hediye Hatun'un çeyiz mevzusunun çözülmesini buyurmuştur. Cihanın Melikesi Gürcü Hatun hemen kendi hazinedarına emir verdi. Birkaç takı,*

elbise ve her cinsten birer kat çamaşır hazırladı. Yirmi süslü küpe, yirmi tane kıymetli yüzük, inci gerdanlık, altın işlemeli külah ve çok nefis yüz örtüleri, kıymetli bilezikler kıymetli halılar ve seccadeler, Gürcü, Şiraz ve Aksaray perdeleri, sini, tepsi ve çinili kâseler ve hayvanlar vs. topladılar. Katırlara yükleyip Mevlânâ'nın medresesine getirdiler. Gürcü Hatun'un öncülüğünde toplanan bu çeyiz Hediye Hatun'a takdim edildi (Eflâkî, 2011: 546). Yine bir gün Gürcü Hatun'un Mevlânâ'nın selamını getiren bir dervişin sözü ile evini boşalttıktan sonra sarayının damının yıkılması Gürcü Hatun'un Mevlânâ'ya olan inancını bir iken bin etmiş, bunun üzerine her daim yaptığı gibi Gürcü Hatun muhtaçlara sadakalar vermiş, kurbanlar kesmiş, on bin dirhem yanında müritlerin hepsine bir güzel hediyeler göndermiştir.” (Eflâkî, 2011: 565).

Eflâkî'nin eseri vasıtasıyla günümüze kadar gelen bu olaylar sonrası Gürcü Hatun'un takındığı tavrın neredeyse hep aynı olması ve kendisine veya Mevlânâ'ya dair her iyiliğin karşılığı olarak hediyeler dağıtması, bahşişler vermesi ve hayır işleri ile meşgul olması aslında Hatun'un ne denli büyük bir hazineye sahip olduğunu açıkça göstermektedir. Ayrıca servetini Mevlânâ'nın isteği doğrultusunda harcarken hiçbir fedakârlıktan kaçınmaması Gürcü Hatun'un müridesi olduğu Mevlânâ'ya ne kadar bağlı olduğunun bir nişanesidir. Bu bağlılığı her fırsatta kanıtlamış ve Mevlânâ da kendisine bu kadar hürmet ve sevgi besleyen Gürcü Hatun'a karşı sevgi ve hürmetten hiçbir zaman geri durmamıştır.

B. Gürcü Hatun'un Son Yılları

Gürcü Hatun, 1277 yılında Pervâne ile Kayseri'den Tokat'a geldikten sonra kendisi hakkında kaynaklardaki bilgiler yok denecek kadar azdır. Hatun'un son yıllarına ışık tutacak nadir bilgilerden bir tanesi Niğdeli Kadı Ahmed'in günümüze kadar gelen eserinde mevcuttur. Müellifin eserinde sarf ettiği *“Alâeddin geri dönüşü sırasında Erzurum'da öldü ve annesinin (Gürcü Hatun'un) yanında istirahat etmektedir.”* ifadesi bazı araştırmacılar tarafından yanlış anlaşılmış olup annesi Gürcü Hatun'un oğlundan önce öldüğü gibi bir sonucun çıkarılmasına sebep olmuştur. Ancak 1277 yılında Baybars'ın Kayseri'ye geldiği sırada Pervâne ve eşi Gürcü Hatun'un büyük zenginlikleri ile şehri terk ederek Tokat'a kaçtıkları; Baybars şehre girdiğinde ise onların sakladığı bütün malları ortaya çıkarıp hepsinin üzerine konduğu kaynaklar tarafından doğrulanmaktadır (Baypars, 2000: 88; El-Ömerî, 2014: 142; Kaymaz, 2009: 163). Öyleyse oğlunun ölümünden yaklaşık 22 yıl sonra bile kaynakların kendisinden bahsetmesi aslında Gürcü Hatun'un Kayseri'nin işgali sırasında yaşadığının bir kanıtıdır.⁶

Hem bir kızının Erzurum'da olması hem oğlu Alâeddin'in Moğol merkezinden geri dönüş yolunda Erzurum'da öldürüldükten sonra orada defnedilmesi hem de dedesi Muğîsüddin Tuğrulşâh'ın şehri olması hasebiyle Gürcü Hatun'un son günlerini Erzurum'da geçirmek istemesi için gayet makul gerekçelerdir. Müellifin

⁶ Gürcü Hatun'un Mevlânâ'nın hayatta olduğu sırada birkaç kez Tokat'a gittiğine dair bilgiler Eflâkî'nin eserinde mevcuttur (Eflâkî, 2011: 541).

söylediklerinden anlaşıldığı kadarıyla Gürcü Hatun'un Erzurum'da öldükten sonra oğlunun yanına defnedildiği aşikârdır (Ertuğrul, 2009: 538,539). Ancak Gürcü Hatun'un Erzurum'a ne zaman geldiği, Pervâne'nin Moğolların yanına gidişi sırasında Erzurum'dan geçerken mi Hatun'unu orada bıraktığı yoksa Gürcü Hatun'un eşinin ölüm haberini aldıktan sonra mı Tokat'tan Erzurum'a geldiği ve ne zaman öldüğü hususunda hiçbir bilgi mevcut değildir. Günümüzde halen daha Erzurum'da bulunan önemli bir tarihi eser olan Çifte Minareli Medrese'nin bânîsinin üzerine yapılan uzun araştırmalar sonrası Gürcü Hatun'un II. Gıyâseddin Keyhusrev'den olma kızı Hundi Hatun (Havendzade) olduğu ortaya çıkarılmıştır.⁷

Hundi Hatun'un Alâeddin Keykubat'ın kızı olduğu düşünülse de onun bu isimde bir kızı olmadığı tarihi kaynaklarca da teyit edilmektedir. Gürcü Hatun'un II. Gıyâseddin'den olma Alâeddin isimli bir oğlu olduğu bilinmektedir. Onun kız çocuklarıyla ilgili bilgilerine ise Eflâkî'nin eserinde rastlamaktayız. Eflâkî, Gürcü Hatun'un kızları diyerek birden çok kızının olduğunu belirtmektedir. Bu kızlardan birisi Aynü'l Hayat ismini taşımaktadır ve kızın Erzurum'da ikamet ettiği kaynakça tarafından doğrulanmaktadır. Hatun'un diğer kızı Havendzade ise Pervâne'nin kızı olarak Eflâkî'nin eserinde geçer. Bu şekilde kızın Pervâne'ye nispet edilmesi, Gürcü Hatun'un sonradan onunla evlenmesi sebebiyledir. Yani Havendzade, Pervâne'nin öz kızı değil üvey kızıdır. Hanımlar arasında saygın bir yeri olan bu kadın, 1262 yılında Pervâne tarafından müstevfi yapılan Mecdüddin Mehmed Erzincanî ile evlendirilmiştir. 1271 yılında Fahreddin Ali'nin yerine vezirliğe getirilen Mecdüddin, 1275 yılında Fahreddin Ali'nin makamına dönemi üzerine Karatay'ın yetkileriyle Atabegliğe getirilmiştir. İşte Çifte Minareli Medrese'nin ismiyle anılan bu hatun, II. Gıyâseddin Keyhusrev'in ve Gürcü Hatun'un kızları, Atabeg Mecdüddin'in hanımı ve Erzurum Selçuklularının torunu olan Havendzade'dir (Gürbüz, 2004: 151,152).

Sonuç

XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde batıya doğru hızla yayılmaya başlayan Moğol istilasının önünden kaçarak Tebriz'e gelen ve İldenizlileri yıkarak bölgeye hâkim olan Celâleddin Harezşâh'ın tutum ve davranışları hem Kafkaslar hem de Anadolu siyasî ve sosyal yapısına önemli derecede etki etmiştir. Celâleddin'in beş yıllık Gürcistan serüveni aslında kendisinden sonra gelecek olan Moğol saldırıları için bir zemin hazırlamış; Celâleddin'in dağılma veya yok olma aşamasına getirdiği Gürcü ordularının sahipsiz bıraktığı coğrafya kısa zaman sonra Moğolların kolaylıkla ele geçirdikleri faaliyet sahaları haline gelmiştir. Moğolların Gürcistan istilası Anadolu'nun kapılarına kadar ilerlemelerine vesile olurken, Gürcü ordularının Moğol askerî birliklerinde istihkâmı işgalci kuvvet için büyük avantaj sağlamıştır. Nihayetinde Sivas'a kadar uzanan bir istila hareketinin ardından Sultan Alâeddin'in göndermiş olduğu kuvvetlerin verdiği karşılık sonrası başlayan II. Gıyâseddin ile Tamara'nın evlilik hikâyesi Türk tarihinin görmüş olduğu önemli kadın figürlerinden birinin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Gürcü tarihinde Kraliçe Tamara'dan

⁷Havendzade isminin Hand ve Hundi ismine dönüşmesi için bkz. Gürbüz, 2004: 148-150.

sonra adından en çok söz ettiren kadın olan Gürcü Hatun, XIII. yüzyıl Selçuklu siyasî hayatının da ayrılmaz bir parçasıdır. II. Gıyâseddin ile evlendiğinde çocuk yaşta olmasına rağmen Sultan'a derinlemesine nüfuz edebilmesi ve Sultan'ın kendisine karşı beslediği sevgiyi kullanarak devlet ve ordu kademelerine istediği adamları yerleştirmesi devletin gidişatını derinden etkilemiştir. Gürcü Hatun'un eşinin ölümünden sonraki dönemi özellikle Pervâne ile evliliği ve sonra da Mevlânâ ile kurduğu dostluk farklı bir süreç olarak ele alınabilir. Kaynaklarda Gürcü Hatun'un evliliği ile alakalı teferruatlı bilgiler bulunmasa da Gürcü Kaynaklar Hatun'un ilk evliliği sırasında zorla Müslüman olduğunu iddia etmektedir. İslam kaynakları Hatun'un Mevlânâ ile kurmuş olduğu dostluk üzerinde durmuş; fakat ne zaman Müslüman olduğunu hiçbir şekilde belirtmemişlerdir. Kaynaklardaki genel kanı, Gürcü Hatun'un o dönemde Mevlânâ ile arasının iyi olduğu bilinen Pervâne ile evliliği vasıtasıyla Mevlânâ ile tanışıp onun tesirinde kalarak Müslüman olduğudur.

Neticede Hristiyan inancına tabi birisi olarak geldiği Konya'da kısa zaman sonra Müslüman olan Gürcü Hatun, devletin bütün imkânlarından yararlanmış özellikle de büyük servet sahibi olarak bu zenginliğini Mevlânâ'nın isteği doğrultusunda harcamaktan hiç çekinmemiştir. Kaynaklarda bu tarz cömertliklerine sık sık rastladığımız Hatun'un siyasî gücünün yanında büyük bir mal varlığının olduğunu da görmekteyiz. Selçuklu hanedanına mensup bir şehzâdenin kızı olan Gürcü Hatun Tamara'nın Konya'yı sevmesi, sahiplenmesi ve kısa zaman sonra kendisini bölgenin ileri gelenlerine kabul ettirmesi onu XIII. yüzyıl Anadolu'sunda isminden söz edilen en önemli kadınlardan bir tanesi haline getirmiştir.

Kaynakça

- Ahmed B. Mahmûd (1977). *Selçuk-Nâme I*, Haz.: Erdoğan Merçil, İstanbul.
- Aknerli Grigor (2007). *Okçu Milletin Tarihi*, Çev.: Hrand D. Andreasyan, İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Aksarayî, Kerîmüddin Mahmutd-i (2000). *Müsâmeretü'l- Ahbâr*, Çev.: Mürsel Öztürk, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Allen, W.E.D., (1932). *A History of The Georgian People*, London.
- Anonim Selçuknâme(2014). *Tarîh-i Âl-i Selçuk*, Haz.: Halil İbrahim Gök, Fahrettin Coşguner, Ankara.
- Baypars Tarihi (2000). Al-Melik-Al-Zahir (Baypars) Hakkındaki Tarihin İkinci Cildi, Terc.: M. Şerefüddin Yaltkaya, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Cüveynî, Alaaddin Ata Melik (1999). *Tarih-i Cihan Güşa*, Çev.: Mürsel Öztürk, Ankara Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Eflâkî, Ahmed (2011). *Ariflerin Menkıbeleri*, Çev.: Tahsin Yazıcı, İstanbul Kabalcı Yayınları.
- El-Ömerî, Şihadeddin b. Fazlullah (2014). *Mesâlikü'l Ebsâr, -Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*, Çev.: Ahsen Batur, İstanbul: Selenge Yayınları.

Ertuğrul, A. (2009). *Anadolu Selçukluları Devrinde Yazılan Bir Kaynak: Niğdeli Kadı Ahmed'in El-Veledü's-Şefîkve'l-Hâfidü'l-Halîk'i*, Basılmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Gölpınarlı, A. (1999). *Mevlânâ Celâleddîn Mektupları*, İstanbul.

Gregory Abû'l Farac (1999). *Abû'l-Farac Tarihi*, C.II., Süryaniceden Çev.: Ernest A. Wallis Budge, Türkçe Yay.: Ömer Rıza Doğrul, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Gürbüz, O. (2004). "Erzurum Çifte Minareli Medrese'nin Yapım Tarihi ve Bânîsi Hakkında Yeni Bir Yaklaşım", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Ens. Dergisi*. S. 25, s. 145-160, Erzurum.

İbn Bibi (1996). *El-Evâmirü'l-Alâ'iyefi'l-Umûri'l-Alâ'iyeye*, (Selçuk Name), C.I.-II., Çev.: Mürsel Öztürk, Ankara.

İbnü'l-Esir (1985). *El-Kâmil fi't-Târih*, C.XII., (Çev.: Heyet-Ahmet Ağırakça, Abdülkerim Özaydın, Yunus Apaydın, Zülfikar Tüccar, Beşir Eryarsoy), İstanbul: Bahar Yayınları.

İbnü'l-Verdî (2014). *Bir Ortaçağ Şairinin Kaleminden Selçuklular*, Haz.: Mustafa Alican, İstanbul.

Kartlis Tskhovreba(2014). *(A History of Georgia)*, Trans.: Dmitri Gamq'relidze, Ed.: Roin Metreveli and Stephen Jones, Tbilisi: Georgian National Academy of Sciences, Artanuji Publishing.

Kaymaz, N. (1970). *Pervâne Mu'înü'd-dîn Süleyman*, Ankara.

Kaymaz, N. (2009). *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-dîn Keyhusrev ve Devri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Köse, B. A. (2015). "Moğol İstilasının Güney Kafkasya Şehirleri Üzerinde İdarî ve İktisadî Etkileri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 8, Sa. 41, Aralık, s. 476-479, Ordu.

Makrîzî, (1980). *A History of the Ayyubid Sultans of Egypt*, R.J.C. Broadhurst, Boston.

Metreveli, R. (2010). *The Golden Age, Georgia from the 11 th Century to the First Quarter of the 13 th Century*, Tbilisi.

Nesevî, Şehabeddin Ahmed (1934). *Celâlüttin Harezemşah*, Çev.: Necip Asım, İstanbul: Devlet Matbaası.

Simon de Saint Quentin (2006). *Histoire de Tatares,- Bir Keşiş 'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248-*, Çev.: Erendiz Özbayoğlu, Antalya.

Stepannos Orbelean (2015). *History of the State of Sisakan*, Trans.: Robert Bedrosian, Long Branch.

Subaşı, Ö. (2015) *Gürcü-Moğol İlişkisi (Güney Kafkasya-1220-1346)*, İstanbul: Kitapevi Yayınevi.

Tellioğlu, İ. (2009). *XI-XIII. Yüzyıllarda Türk-Gürcü İlişkileri*, Trabzon: Serender Yayınları.

Tellioğlu, İ. (2015). “Moğol Hâkimiyeti Döneminde Doğu Karadeniz Bölgesi”, *Tarih Boyunca Karadeniz*, Trabzon: Serender Yayınları.

Turan, O. (2011). *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul: Ötüken Yayınları.